

C-uppsats 15hp
Religionsvetenskap
Högskolan Dalarna, VT 2011

Kristen sionism

- myt som religiöst och politiskt verktyg

Författad av Thomas Arvidsson
Handledare: Torsten Hylén

Abstract

Christian Zionism: Myth as a religious and political tool

In this essay I focus on Christian Zionism, its roots and growth, to judge whether or not it is possible to look at Christian Zionism as a modern form of myth. To do that I have used Bruce Lincoln's definition: *ideology in narrative form*. I also ask the question whether this kind of religious conviction can be labeled as an extreme or become a danger to society. The conclusion I reach is that Christian Zionism and its broader context, dispensationalism, very well fits the definitions of modern myth that Lincoln offers. There is certainly a hierarcic ideology within Christian Zionism, and its narrative/myth have been "negotiated between narrators and audiences over time"¹.

The essay also shows that there is a risk concerning this particular form of religious conviction, it could become an extreme. Especially so when this alternative form of viewing reality and the future, is represented not only among ordinary citizens in the US, but also within the US Government and among military leaders.

Keywords: myth, premillennial dispensationalism, christian zionism, end times

¹ Lincoln, Bruce. (1999) s.150

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Några viktiga termer och begrepp.....	4
2. Tidigare forskning och avgränsning	6
2.1 Tidigare forskning.....	6
2.2 Avgränsning.....	7
2.3 Presentation av författare och litteratur.....	7
3. Syfte och frågeställning	9
3.1 Syfte.....	9
3.2 Tes/Frågeställning.....	9
4. Teoretiska och metodiska överväganden	10
5. Bakgrund	11
5.1 Dispensationalismens framväxt och särdrag.....	11
5.2 Kopplingen till kristen sionism.....	15
6. Undersökning	17
6.1 Kristen sionism prövad, utifrån Lincoln's teorier om myt.....	17
6.1.1 Dispensationalism och kristen sionism - en ideologi i berättande form.....	17
6.1.2 Myten som förändringsbenägen i samspelet mellan berättare och lyssnare...	19
6.2 Kan kristen sionism betraktas som extremism?.....	22
7. Diskussion/analys	25
7.1 Mytbegreppet.....	25
7.2 Förändringsbenägenheten.....	26
7.3 Nationalismen - en mytens grogrund.....	28
7.4 De extrema tendenserna.....	29
8. Slutsats	30
8.1 Kristen sionism - en modern myt.....	30
8.2 Faran med kristen sionism och dess extremism.....	31
8.3 Personlig reflektion.....	33
9. Sammanfattning	34
10. Källförteckning	35
10.1 Tryckt material.....	35
10.2 Internetmaterial.....	36

1. Inledning

I tidigare religionsstudier har jag läst om fundamentalism/extremism inom både islam och judendom. I studiet om judendomen läste jag ett antal böcker med intern judisk kritik riktad mot den politiserade falangen av ortodox judendom i Israel, bl a bosättarrörelsen, och dess "stödtrupper" i främst USA. I detta sammanhang stötte jag på den amerikanska, politiskt höger-orienterade, kristna sionistiska rörelsen som varit en stark politisk kraft i USA sedan 1980-talet. Jag blev intresserad av att närmare studera rötterna till den kristna sionismen och hur den vuxit fram, främst inom kristenheten i USA där den blivit så tongivande. Inom den kristna apokalyptik-genren, i vilken kristen sionism ryms, har det under senare år dykt upp en bok-serie som toppat försäljningslistorna i USA, nämligen *Left Behind*, (av Tim Lahaye & Jerry B Jenkins) en fiktion-roman om tidens slut i 16 delar (utgiven 1995-2007), vilken har gjort att det apokalyptiska perspektivet fått större spridning än någonsin, speciellt i USA.

I de religionsvetenskapliga studierna har jag också arbetat med mytbegreppet kopplat till kultur och religion, hur myter växer fram, underbyggs och utvecklas. Dessa två spår vill jag försöka knyta samman i mitt uppsatsarbete.

1.1 Några viktiga termer och begrepp

Jag är medveten om att uppsatsen innehåller ett flertal svåra termer och vill därför redan från början ge några ordförklaringar samt en definition på begreppet extremism.

Apokalyptik - "betecknar dels en religiös *litteraturart*, som på grundval av gudomlig uppenbarelse vill tolka världsloppet och framför allt avslöja dess slut, dels den *tänkeriktning* som är förbunden med sådana spekulationer."²

Dispensationalism - är läran om att bibeln beskriver ett antal (vanligen sju) perioder/tidsåldrar, en uppdelning (dispensation), av historien. Bibelns apokalyptiska litteratur, främst Daniels bok och Uppenbarelseboken, är tongivande i den dispensationalistiska teologin - tillsammans med gammaltestamentliga löften till Israel, som genomgående tolkas futuristiskt (framåtsyftande) och bokstavligt. När uttrycket

2 Ringgren, H. "Apokalyptik" på NE.se. Tillgänglig på Internet.

vanligen används idag (och även i min uppsats), så står det för en dispensationalistisk pre-millennialism, d v s den lära som John Nelson Darby utvecklade under 1800-talet.

Eskatologi - "läran om de yttersta tingen".

"Begreppet eskatologi kom att tillämpas även på icke-kristna religioners föreställningar om de yttersta tiderna och kom att omfatta inte enbart världens undergång och förnyelse (allmän eskatologi) utan också det som händer den enskilda människan efter döden (individuell eskatologi)."³

Extremism - Jag väljer att definiera begreppet extremism utifrån Bruce Lincoln's resonemang kring begreppet maximalism i *Holy Terrors: Thinking about Religion after September 11*. Konflikten handlar, enligt Lincoln, inte om väst mot öst, kristna mot muslimer, utan om synen på religion - om maximalism och minimalism.

Lincoln definierar maximalism som viljan att införa religionen som en dominant inom kulturen⁴, att religionen ska genomsyra alla områden i livet och samhället.⁵ Vilket i praktiken motarbetar ett pluralistiskt och öppet demokratiskt samhälle. Lincoln ger i sin bok en central kritik mot maximalismen och sammanblandningen av religion och makt/politik. När väl den mixen finns, så är risken stor att också våldet legitimeras religiöst, menar Lincoln. Införandet av Sharia-lagar inom islam är ett exempel på maximalism, och därmed, enligt min definition, också ett exempel på extremism.

Millennialism - är tanken på ett tusenårsrike, dvs en period av tusen år då Gud ska regera på ett synligt sätt här på jorden, och onskans makt vara begränsad. Detta är ingen ny tanke inom den kristna kyrkan. Det har funnits flera olika modeller av 'millennialism', den postmillennialistiska synen, fick ett uppsving under 1700-talet och bygger på att Guds rike skall bryta in i den här världen under tusen år och avslutas med Jesus återkomst.

Premillennialism står då för en syn som menar att Jesus återkomst föregår den tusenåriga perioden av fred och harmoni, och sedan kommer den slutliga domen. Prefixet post-/pre-bygger alltså på när man menar att Jesus återkomst inträffar i förhållande till en faktisk tidsperiod mellan den nuvarande tiden och Guds eviga rike. Amillennialism är ett annat synsätt som inte alls ser texten om tusen år i Uppenbarelsebokens 20:e kapitel som en faktisk tidsperiod på tusen år och ett sorts mellanstadium, utan att vår tid kommer att följas

³ Kiefer, R. "Eskatologi" på NE.se. Tillgänglig på Internet.

⁴ Lincoln, Bruce. (2004) s. 61

⁵ Lincoln, Bruce. (2004) s.5

direkt av evigheten i och med Jesus återkomst. Detta har varit den allmänt rådande synen från 300-talet och framåt i de historiska kristna kyrkorna. Synsättet innebär att vi alltså, enligt amillennialismen, lever i "tusenårsriket" ända sedan Jesus dog och uppstod.⁶

Sionism -

En politisk strävan att åstadkomma judarnas återvändande till *Eretz Yisrael*, Landet Israel. Sion, ett bergfäste i Jerusalem, fick under judarnas förskingring från 70 e.Kr. symbolisera judarnas längtan tillbaka. Under intryck av den moderna europeiska nationalismens framväxt under 1800-talet började också en judisk nationalism, med en egen judisk stat som mål, att utvecklas i Europa. En avgörande skrift blev Theodor Herzls *Der Judenstaat* (1896), där författaren ansåg att den ökande antisemitismen inte kunde övervinnas och att den s.k. judefrågan i Europa kunde lösas enbart genom bildandet av en judisk stat.⁷

Uppryckandet - eng. 'rapture', en hemlig Jesus återkomst som enligt den gängse pre-millennialismen ska ske före Vedermodan. Då kommer alla sant troende att försvinna (ryckas upp) från jorden och resten lämnas kvar ('left behind'). Läran omkring 'uppryckandet' bygger på en enskild vers (4:17) i det nytestamentliga brevet Första Thessalonikerbrevet.

Vedermodan - eng. 'tribulation', en period av sju år då ondskan ska släppas loss och hela världen ska drabbas svårt av krig, naturkatastrofer o dyl. Detta, menar dispensationalister, blir den sista svåra tiden innan Jesus synliga återkomst och upprättandet av tusenårsriket.

2. Tidigare forskning och avgränsning

2.1 Tidigare forskning

Ämnet kristen sionism och dispensationalism har mestadels diskuterats inom teologiska kretsar, och ofta inneburit en "intern" kristendoms-debatt. Främst i Nordamerika, där den dispensationalistiska läran fått störst genomslag. Det går att hitta ett stort antal websidor

⁶ Grenz, Stanley J, (2004) s.120ff

⁷ Persson, S. "Sionism" på NE.se. Tillgänglig på Internet.

som ägnar sig åt försvar eller kritik av dispensationalismen, men det är ofta en "kristen" inomkyrklig debatt.

Det har dock genom åren skrivits böcker av religionsvetare och politiska journalister som velat försöka förstå från ett utifrån-perspektiv. Grace Halsell's *Prophecy and Politics* (1986) var lite av en banbrytare och har sedan följts av fler, ex Amy Johnson Frykholm's *Rapture Culture* (2004). En nyligen utgiven bok: *Dark Crusade: Christian Zionism and US Foreign Policy*, skriven av Clifford A Kiracofe tar upp kopplingen mellan den kristna sionismen och amerikansk utrikespolitik. Vad gäller studiet av kristen sionism i ett svenskt perspektiv, så är Göran Gunner i princip ensam inom området. Och hans bok *När tiden tar slut* gavs ut 1996 och sträcker sig alltså fram till mitten av 1990-talet. Min uppsats fokuserar dock inte specifikt på svensk kontext, utan vill försöka belysa den kristna sionismen globalt utifrån ett religions-vetenskapligt mytperspektiv.

2.2 Avgränsning

I det eskatologiska schema som presenteras inom den dispensationalistiska läran intar judarna och Israel en central plats, och är också en beståndsdel som modifierats genom åren. Jag har valt att titta närmare på just den kristna sionismen. Men undersökningen kräver ändå att jag ger en bakgrundsbild av den dispensationalistiska läran som helhet. En tanke inför detta uppsatsarbete har varit att göra en granskning av den kristna sionismen och att låta det bli en *intern kritik*, utifrån det perspektivet att jag själv är troende kristen. Därför är det en poäng att några av författarna/forskarna som jag läst, själva är troende kristna (ex. Stephen Sizer och Göran Gunner). Och både Grace Halsell och Amy Johnson Frykholm berättar om sin uppväxt i kristna sammanhang där tankarna omkring yttersta tiden och eskatologin var högst aktuella.

Detta borgar för att kritiken som framförs blir en, åtminstone delvis, intern kritik, som riktar in sig på själva lärofrågan och inte riskerar att enbart hamna i en allmän kristendoms-/religionskritik.

2.3 Presentation av författare och litteratur

Den litteratur jag läst för att fördjupa mig inom kristen sionism och dispensationalism är:

- **Halsell, Grace.** *Prophecy and Politics: Militant Evangelists on the Road to Nuclear War.* (1986), som undersöker de starka politiska krafterna inom den kristna sionismen i USA. Halsell "walraffar" bl a på Israelresor arrangerade av sionistiska rörelser för att förstå hur man tänker och resonerar omkring framtiden och Israel.

- **Sizer, Stephen.** *Christian Zionism: Roadmap to Armageddon?* (2004). En grundlig genomgång av den kristna sionismens rötter och tillväxt under 1800-talet och fram till idag.

- **Gunner, Göran.** *När tiden tar slut: Motivförskjutningar i frikyrklig apokalyptisk tolkning av det judiska folket och staten Israel.* (1999) Forskning i ett svenskt perspektiv om hur synen på det judiska folket och staten Israel har uttryckts i svensk religiös populärlitteratur under 1900-talet (ca 1930-1990).

- **Johnson Frykholm, Amy.** *Rapture Culture: Left Behind in Evangelical America,* (2004) En undersökning byggd på intervjuer med läsare av den populära bok-serien Left Behind. Johnson Frykholm försöker skapa sig en bild av vilken påverkan böckerna har på sina läsare och hur läsarna i sin tur tolkar det de läser.

- **Forbes, Bruce David & Halgren Kilde, Jeanne** (Editors). *Rapture, Revelation, and the End Times: Exploring the Left Behind Series,* (2004) Boken är en samling essäer skrivna av både religionsvetare, teologer, och religions-/kulturhistoriker. Dessa tittar närmare på fenomenet bokserien *Left Behind*.

- **Kiracofe, Clifford A.** *Dark Crusade: Christian Zionism and US Foreign Policy.* (2009) Boken är utgiven i samverkan med International Library of Political Studies, och ger ett historiskt perspektiv på amerikansk utrikespolitik i relation till Mellanöstern och muslimvärlden fr 1700-talets slut, och den påverkan som kristen sionism haft på främst det republikanska partiet under de senaste ca 40 åren.

- **Stuckert, Brian L** (Major i US Army). *Strategic Implications of American Millennialism,* School of Advanced Military Studies, Fort Leavenworth Kansas, (2008). En monografi som

undersöker hur, främst, dispensationalistisk pre-millennialism har påverkat och idag påverkar amerikansk utrikespolitik och försvarsmakt.⁸

Boken som jag hämtat myt-teorier ifrån:

- **Lincoln, Bruce.** *Theorizing myth: narrative, ideology and scholarship*, (1999)

Bruce Lincoln är professor i religionshistoria vid Divinity School i Chicago. Han visar en stor bredd i sin forskning, och har studerat allt ifrån förmuslimsk tid i Iran till Spanska revolutionen på 1930-talet.⁹

3. Syfte och frågeställning

3.1 Syfte

Själva syftet med uppsatsen är att undersöka huruvida den kristna sionismen kan definieras som en hegemonisk¹⁰ myt utifrån Bruce Lincoln's definition av myt som: ideologi i berättande form, samt Lincoln's tankar om myten som förhandlingsbar i samspelet mellan berättare och åhörare. Och i så fall, vilka risker som finns med att på detta sätt blanda ihop religiösa och politiska motiv. Uppsatsen kan samtidigt ses som en "intern" kritik av en samtida kristen rörelse.

3.2 Tes/ frågeställning

Den tes jag haft med mig i mina bokstudier, är att kristen sionism, och det "läropaket" den finns inom, d v s dispensationalismen, skulle kunna betraktas som en modern form av mytbildning. En följdfråga som jag vill ställa, är om denna form av kristendom kan betraktas som religiös extremism?

8 Finns att läsa i PDF-format på: <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA485511> (2011-06-16)

9 Källor: Divinity Schools hemsida - <http://divinity.uchicago.edu/faculty/lincoln.shtml>, samt University of Alabama's hemsida - <http://www.as.ua.edu/rel/aboutrelbiolincoln.htm> (2011-03-10)

10 Hegemoni - 'ledning', 'överbefäl'. I detta fall en myt/berättelse som intar en ledande/överordnad position. "Hegemoni" i NE.se. Tillgänglig på Internet

4. Teoretiska och metodiska överväganden

Jag vill använda mig av Bruce Lincoln's definition av mytbegreppet, från hans bok *Theorizing Myth: Narrative, Ideology and Scholarship*, för att beskriva kristen sionism. Lincoln är själv mycket försiktig med definitioner, han anser att risken är stor att man stänger in begreppet myt. Begreppet är så mångfacetterat och Lincoln slår fast i förordet till sin bok att det egentligen inte går att säga vad myt är. I sin historiska genomgång av mytbegreppet landar han ändå i denna "lösa" definition/funktion: *myt som ideologi i berättande form*.¹¹ Lincoln bygger vidare på tankegods från Durkheim och Mauss, vilka i sin essä *Primitive Classification* (1963) introducerade idén om myt som klassificering (taxonomi) i berättande form. Lincoln menar att man kan ta det ett steg till, att myten förmedlar en hierarkisk ideologi (politisk/religiös) i sin berättande form. Hegemoniska värderingar förmedlas därigenom på ett sublimt sätt.

Lincoln tar också upp exempel från andra tider och kulturer (ex. Plutarkos (100-talet) och en fornnordisk saga (1200-talet)) för att visa att ideologi är en grundläggande drivkraft i mytbildandet. Det var just genom myterna, menar Lincoln, som man försökte omorganisera samhället och den sociala ordningen, samt uppvärdera det eftersträvansvärda. Vilket är ett tydligt ideologiskt/politiskt agerande, dock för många dolt: "...a hierarchic order is subtly inscribed within this exercise, *and that is its very point*."¹²

"Den hegemoniska myten", ett uttryck som återkommer i min uppsats, ska alltså ses som en hierarkisk modell som förklarar och legitimerar givna maktstrukturer/"gudomliga" ordningar. Med andra ord, en berättelse som överröstar och tolkar alla andra berättelser, eller skeenden, i dåtid, samtid och framtid.

Myten som delvis förhandlingsbar

Lincoln visar, med exempel från bl a den grekiska antiken, hur den sociala ordningen förändrades över tid och avslöjas i texter av exempelvis Platon och Empedokles. Text får, under antiken, poeter och mystiker stiga undan för filosofer. Plötsligt var det logiska argumenterandet, vilket bl a sofisterna förespråkade, det som ansågs vara det högsta goda, medan poeter och mystiker började betraktas snarast som drömmare och

11 Lincoln, Bruce. (1999) s.147

12 Lincoln, Bruce. (1999) s.166-167

”verklighetsflyktingar”. Det är i och med Platon som begreppen *mythos* och *logos* sätts i motsats till varandra, vilket har följt genom historien. Där *logos* får stå för det logiska, rationella resonerandet (i modern tid, det vetenskapliga tänkandet) medan mytbegreppet hamnat inom den religiösa sfären, och betraktas som mindre tillförlitligt. En annan motpol till myten är historien, vilken då ska uppfattas mer tillförlitlig.¹³ På så sätt har tänkandet omkring myt i västvärlden ofta landat i ett motsatsförhållande mellan sanning och ”myt” (i betydelsen ”påhittad historia”). En ofta alltför förhastad och generaliserande slutsats. Därför har också många västerländska kristna svårt med mytbegreppet när det klistras på ex bibliska berättelser - det uppfattas då som en kritik av sanningshalten.¹⁴ Jag återkommer till detta i min undersökning.

Myten hjälper oss människor att hantera sådant vi inte kan förklara logiskt eller rationellt. Myten är, enligt Lincoln, också förhandlingsbar. Det finns inte bara auktoritära *berättare*, utan också *lyssnare* som i sin tur påverkar berättelsen/myten. Återberättandet är en del av mytens utveckling, då det sker en sorts anpassning/popularisering. På så sätt menar Lincoln att myten förändras i ett samspel mellan berättare och lyssnare.¹⁵

Genom att applicera Lincoln's tes om myt som ideologi i berättande form, samt myten som förhandlingsbar, på den dispensationalistiska synen i allmänhet och kristen sionism i synnerhet, vill jag försöka visa på en modern form av mytbildning. Att mytskapande inte enbart är något historiskt och kulturellt avlägset, hemmahörande i primitiva kulturer långt ifrån oss, utan högst aktuellt också i en modern västerländsk kultur. Jag lyfter också fram några av de tankar omkring mytbildande som de andra författarna nämner, samt den naturliga koppling som faktiskt finns mellan den amerikanska separatistiska kulturen och den apokalyptiska dispensationalismen.

5. Bakgrund

5.1 *Dispensationalismens framväxt och särdrag*

Den syn på ”yttersta tiden” och de spekulationer om framtida händelser som den kristna sionismen är en integrerad del av, kallas *dispensationalism* (disp), och är den mest

¹³ Lincoln, Bruce. (1999) s.37-42

¹⁴ Torsten Hylén utvecklar detta i muslimsk kontext i sin monografi. (2007) s.22-24

¹⁵ Lincoln, Bruce. (1999) s.150

spridda varianten av *premillennialism*, i folkmun i USA ofta kallad "pre-trib", då den förespråkar att Jesus "rycker upp" de heliga före den svåra perioden (Vedermödan) på sju år. Disp har sin bakgrund i Skotska och Anglikanska Kyrkan på brittiska öarna i början av 1800-talet, med förgrundsgestalter som Mary Macdonald, Edward Irving och John Nelson Darby.¹⁶ Disp-läran är ett synsätt som växer fram ur en teologisk kris. Under tidigt 1700-tal gick det fram stora andliga väckelser över England (bl a Metodismen med bröderna Wesley) och den nordamerikanska kontinenten. Rörelsen kallades i Nordamerika för "The Great Awakening" och Jonathan Edwards (1703-1758) blev en av förgrundsgestalterna. Många människor kom till tro, sjukvård och skolväsende utvecklades, och man såg framför sig hur den kristna tron skulle triumfera, förbättra världen och bli en segrande kyrka som välkomnade Jesus tillbaka vid hans återkomst. Det fanns en stark framtidstro och missionsiver, inte minst i USA som närmast kom att betraktas som ett Guds rike på jorden ("Den nya världen"). Men så inträffar, under en 40-årsperiod 1775-1815, Amerikanska Revolutionen, Franska Revolutionen, och Napoleonkrigen, vilket skakade om många troende, främst i Europa, som började söka svar på vad alla dessa omvälvande händelser kunde stå för. När sedan det amerikanska inbördeskriget bröt ut i USA (1861-1865) och "de fria staterna" visade sig kunna orsaka så mycket död och lidande, så hamnade man också i USA i vad man kan kalla en teologisk kris. Hur skulle man hantera det faktum att amerikaner, däribland många troende, kunde agera så destruktivt? Och eftersom det ofta är lättare att placera problemet hos andra, så förstärktes bland vissa troende, synen på "världen" som ond och man förklarade den allmänna kristna kyrkan som avfallen. "Heliga" gemenskaper växte fram med en helt annan syn på samtid och framtid än vad som varit rådande under större delen av kyrkans historia. Dessa gemenskaper byggde sin eskatologi (synen på den yttersta tiden) på en mer negativ syn på framtid och omvärld, och fick exklusiva och ibland sekteristiska drag. (ex. Millerianismen¹⁷)

John Nelson Darby (1800-1882) var den person som kom att formulera den modell/syn på Guds handlande i historien och framtiden, som senare kom att kallas dispensationalism. Ordet kommer från engelskans "dispensation", vilket kan översättas 'tidsperiod'/'tidsålder', och Darby's modell bygger på att historien har innehållit olika, av Gud planerade,

16 För en mer detaljerad historisk genomgång, se ex. Stephen Sizer (2004) eller Jeanne Halgren Kilde's essä i *Rapture, Revelation and the End Times*. (2004)

17 En rörelse som drog sig undan omvärlden och vars ledare, Miller, daterade Jesus återkomst till omkring 1843. "Millerism" på Wikipedia.org. Tillgänglig på Internet.

tidsperioder. Darby menar att vi nu lever i den yttersta av tider då "hedningarnas tidsålder" är på väg att avslutas och tusenårsriket ska bryta in.

Två återkomster

Det speciella med Darby's lära var att han menade att Jesus återkomst skulle ske i två steg. Först skall Jesus hämta hem de sant troende (ett hemligt 'uppryckande'), före en period av sju års svåra lidanden över världen ('vedermödan'), innan Jesus kommer tillbaka synligt, tillsammans med sin kyrka, för att upprätta ett tusenårsrike. Efter de tusen åren av fred och harmoni kommer sedan den slutliga domen då ondskan ska utplånas och Guds eviga rike bryta in, helt och fullt.

Vissa bibeltexter viktigare än andra

I framväxandet av denna syn blev apokalyptiska texter från främst Daniels bok och Uppenbarelseboken viktiga, ja till och med avgörande. Dessa texter blev den lins som dispensationalister läste hela bibeln igenom. Den person som kom att utveckla, popularisera, och sprida den Darbyistiska premillennialismen var den amerikanske förkunnaren och författaren C I Scofield (1843-1921). Hans starka inflytande, främst i USA, berodde på den studiebibel som han själv gav ut (Scofield Reference Bible) och som tydligt byggde på, och utvecklade, den dispensationalistiska synen. Scofield's bibelkommentar kom, av många, att betraktas som i det närmaste 'kanon'¹⁸. Scofield själv tvekade inte att lägga in egna rubriker och förklaringar direkt i texten, vilket gjorde att det var svårt att skilja på själva bibeltexten och Scofields egna kommentarer. Detta gjorde att många kristna helt enkelt trodde att det stod mer om den yttersta tiden i bibeln än vad det i verkligheten gör. Det som Scofield bl.a utvecklade inom disp var just dessa tidsperioders betydelse. Scofield slog fast att det fanns sju olika tidsåldrar (dispensations) och att man nu levde i slutet av 'nådens tidsålder', eller som den också kunde kallas: 'hedningarnas tidsålder'. C I Scofield blev den person som tillsammans med kända förkunnare som t ex Dwight L Moody spred den dispensationalistiska läran till många olika kristna sammanhang och församlingar i USA. Scofield ledde under 1890-talet Southwestern School of the Bible, Dallas, som blev föregångaren till Dallas Theological Seminary, vilken än idag är den starkaste förespråkaren och försvararen av den dispensationalistiska

¹⁸ Kanon - 'måttstock', 'rättesnöre'. Texter eller dokument som anses normerande. "Kanon" på NE.se. Tillgänglig på Internet

bibelsynen. En annan stark förespråkare bland teologiska skolor i USA har varit Moody Bible Institute i Chicago.

Tidstecken och futuristisk bibeltolkning

Eftersom disp-läran bygger på ett katastrof-tänkande, d v s att världen kommer att bli ondare och tillvaron oroligare (med krig och naturkatastrofer som följd) men att den sanna kyrkan kommer att räddas undan av Kristus innan den sjuåriga "vedermödan", så började många troende att titta efter tidstecken i samtiden. Och detta med tidstecken har kommit att bli ett omfattande inslag hos spekulerande författare och predikanter, då 1900-talet har innehållit ett stort antal omvälvande världshändelser som kunnat tolkas som just "tidstecken".

I och med första världskriget, då västvärlden drabbades av så mycket död och förstörelse, väcktes så klart spekulationer bland dessa disp-troende om jordens undergång. Ytterligare ett världskrig, där Hitler fick bli sinnebilden för Antikrist, i och med utrotningen av judar, sände än starkare signaler till de som gärna tolkade tidens tecken. Och sedan 1970-talet har genren av dylik litteratur vuxit än mer. En bok som fick oerhört genomslag i USA var "The Late Great Planet Earth" (1970), skriven av Hal Lindsey, där författaren skissar på ett slutscenari som tydligt är präglad av den dispensationalistiska läran. Och i samma anda har bok-serien *Left Behind* kommit att popularisera den apokalyptiska genren under 2000-talet.

Det som på ett speciellt sätt präglar den dispensationalistiska bibeltolkningen är futurismen. D v s att man placerar, i princip, alla löften och framtidsförutsägelser/profetior från bibeln, och främst gamla testamentet, i vår egen tid eller snara framtid. Det blir en sorts "kvällstidningsexegetik", vilket gör att många upplever en stark bekräftelse av det dispensationalistiska tids-schemat. "Ja, det är ju precis detta vi ser just nu..." Allt som händer i världen av oroligheter, krig eller naturkatastrofer blir på så sätt bara ytterligare bekräftelser på att vi lever i den "yttersta tiden".¹⁹ Johnson Frykholm, som närmare studerat bok-serien *Left Behind* och dess läsare, drar slutsatsen att böckerna har en självbekräftande och identitetsstärkande effekt på många läsare.²⁰

¹⁹ Ett svenskt exempel på denna sorts futuristiska tolkning är hemsidan Flammor: www.flammor.com. Tillgänglig på Internet.

²⁰ Johnson Frykholm, Amy. *Rapture Culture...* (2004) s.161

Left Behind och amerikansk kontext

Bokserien utspelar sig i en tänkt snar framtid och första boken inleds med det som inom disp kallas "uppryckandet", vilket visar sig på så sätt att många människor plötsligt försvinner från jorden. Huvudpersoner är alltså några av de som "lämnats kvar" (Left Behind). Man får i bokserien följa den motståndsrörelse (The Tribulation Force) av människor som kommer till tro under den sjuåriga "vedermödan" och som kämpar mot den onde världshärskaren Antikrist.

De två böcker som jag läst om Left Behind-serien tar vid tidsmässigt efter Gunner, som gjorde sin forskning i mitten av 1990-talet. Amy Johnson Frykholm visar i boken *Rapture Culture*, och ännu mer koncentrerat i sin essä i *Rapture, Revelation and the End Times*, att det finns något i den amerikanska kulturen som naturligt kopplar till den dispensationalistiska läran. Disp har vuxit fram samtidigt och i symbios med den amerikanska kulturen, vilket gör att den appellerar till genomsnitts-amerikanen. Några gemensamma nämnare, och som det alltså finns mycket av i bok-serien *Left Behind*, är:

- motstånd mot, och oro för, globalisering. Alla nationsallianser (som ex. FN eller EU) ses på med misstänksamhet. Inom den dispensationalistiska synen är en sådan allians nämligen plattformen för den framtida onde världshärskaren Antikrist.
- nationalism/separatism/"isolationism". "Vi mot världen"
- konsumtions-kultur. Egentligen en motsats till tidigare dispensationalistisk syn, som var tydligt antimodernistisk, men som genomgått "justering" genom åren.

5.2 Kopplingen till kristen sionism

Samtidigt med krig och katastrofer under 1900-talets början, blev det judiska folket och nationen Israel också ett sådant tidstecken. Och det är från tidigt 1900-tal som den kristna sionismen börjar ta mer och mer utrymme inom disp-läran. Den kristna sionismen kan kort definieras som: "kristet stöd för sionism"²¹. Sizer definierar sionism som "en nationell rörelse för att återföra det judiska folket till sitt hemland och återinföra judisk suveränitet i Israel."²² Den kristna sionismen innehåller idag både en religiös och politisk strävan att hjälpa den judiska sionismen.

Några viktiga händelser för de dispensationalistiska/kristna sionistiska "teckentydarna" var Balfourdeklarationen 1917, som såg "med gillande på upprättandet av ett nationellt hem i

21 Sizer, Stephen. (2004) s.19

22 Sizer, Stephen. (2004) s.17

Palestina för det judiska folket”²³, upprättandet av nationen Israel 1948, samt sexdagarskriget 1967. Fast det dröjde ett antal år innan dispensationalister bejakade 1948 som ett tidstecken. Göran Gunner förklarar:

Ett judiskt nationellt återvändande för folket Israel hade uppfattats som en tydlig del i det gudomliga skeendet. När samma folk efter återvändandet upprättade en stat med namnet Israel utan att detta sammanföll med Kristi återkomst och Rikets upprättande stämde inte grundförutsättningarna...²⁴

Inom dispensationalistiska kretsar hade man haft en förväntan på ett tydligt Guds ingripande, och så skedde det på rent ”mänsklig” politisk väg, vilket skapade viss förvirring. Det starkaste ”tecknet” för den kristna sionistiska rörelsen var dock otvivelaktigt det som skedde 1967, då Israel erövrade östra Jerusalem, Västbanken, Gaza, och Sinai och i princip tredubblade sitt nationella landområde. Den storseger som Israel vann, och med minimala egna förluster, gjorde att många kristna tolkade detta som ett tydligt Guds ingripande. Det finns inom den kristna sionismen en förväntan om att det upprättade Israel ska bli så stort och inflytelserikt som under kung Davids regering ca 1000 f.v.t. Och 1967 tändes hoppet om ett ”Stor-Israel”.

Dessa händelser blev alltså ”profetiska tecken” på att ”hedningarnas tidsålder” snart gick mot sitt slut. Och både författare och predikanter gav sig in i uppgiften att förebåda och regissera det slutliga dramat. En stor mängd böcker inom ämnet har getts ut under 1900-talet, med betoning på de senaste 40 åren. Några av dessa böcker har, som sagt, blivit storsäljare i USA.

Inom kristna församlingar och rörelser här i Sverige, vilket har varit mitt sammanhang i hela mitt vuxna liv, finns det en stor kluvenhet till frågan. Vissa köper hela paketet, och även om man inte helt anammar den kristna sionistiska agendan, så är många ändå osäkra på hur man ska förhålla sig till konflikten i Mellanöstern. - ”Israel är ju ändå Guds utvalda folk...då måste man ju välja sida”, menar många troende. Under senare år har dock en nyansering skett, vilket inte minst visat sig i diskussioner inom den kristna bloggvärlden, där palestinska kristnas perspektiv lyfts in och problematiserar frågan.²⁵ Men det märkliga är att för många sionistiska kristna blir det viktigare att försvara det judiska

23 ”Balfourdeklarationen” på NE.se. Tillgänglig på Internet.

24 Gunner, Göran. (1996) s.162

25 Ett exempel: <http://www.kolportoren.com/2010/09/en-del-av-mina-lasare-har-blivit-over.html> (2011-05-16)

folket, än de kristna palestinska "syskonen" i området. Rastillhörighet överskuggar så att säga religionstillhörighet.

Denna bakgrundsbeskrivning är av naturliga skäl högst förenklad och översiktlig. Jag hänvisar därför till min litteraturförteckning för vidare fördjupning.

6. Undersökning

6.1 Kristen sionism prövad, utifrån Lincoln's teorier om myt.

6.1.1 Dispensationalism och kristen sionism - en ideologi i berättande form

Den dispensationalistiska "berättelsen" är en heltäckande berättelse/myt. Den förklarar dåtid, samtid och framtid och skapar på så sätt en alternativ verklighetsuppfattning. På så sätt menar jag att den kan betraktas som en hegemonisk myt med en tydlig ideologi i botten. Men för att få myten att hålla ihop så krävs en *selektiv* historieskrivning.

När Göran Gunner i sin bok *När tiden tar slut...* kommer in på historiesyn så skriver han: "Historien som berättelse om det förgångna blev mycket selektiv och övergick i mytbildning."²⁶ Och vidare:

"Det är samtiden som styr bibelläsning och uttolkning. Teologiskt betonas bokstavlighet - ofelbarhet - och ändå är den retorik författarna ägnar sig åt mytisk. Den ger sig till känna genom en berättartradition med stora variationer. Författarnas sätt att använda tiden och rummet som Guds tid och "heligt rum" visar att de inte är intresserade av fakticiteten i det förgångna utan av att ge en historieskrivning som tolkar en samtid och förutsäger en framtid. En berättelse har skapats som tänkes utspela sig i Guds nya tid och Guds rätta rum. Så fungerar mytens språk."²⁷

Gunner visar hur en alternativ historieskrivning växer fram, där historiska händelser hela tiden sätts in i Guds "tidsplan" och handlande. Det skapas, i ett samspel mellan en apokalyptisk bibeltolkning och samtidens världshändelser, en hegemonisk förförståelse, ett givet sätt att läsa och förstå vissa textsammanhang.

Göran Gunner hänvisar (vilket vi ser bl a i citatet här ovan) till Mircea Eliade (*The Sacred & the Profane*, 1957) och hans tankar omkring *det heliga rummet*, som "gjorde det möjligt

26 Gunner, Göran. (1996) s.250

27 Gunner, Göran. (1996) s.259

att skapa en fast punkt i tillvaron och därigenom bringa ordning i kaos".²⁸ Nationen Israel blir, inom den kristna sionismens mytologi, det heliga rummet vilket allt kretsar omkring. Gunner visar på hur exempelvis berättelser om öknens blomstring, folkets återvändande och Döda Havets rikedomar, berättelser som kraftigt överdrevs, blev myter och hjälpte till att skapa bilden av detta heliga rum mitt i världen. Berättelser om hur Palestina var en näst intill obebodd ödemark med malariaträsk, och hur detta förändrades när judarna började invandra från tidigt 1920-tal, är helt enkelt inte med sanningen överensstämmande. Dock skedde det genom tekniska framsteg och förbättrade grödor en förändring med åren. Men att koppla detta enbart till judarnas återvändande och Guds välsignelse, är ett tydligt exempel på mytbildning.

En annan mycket viktig händelse för den sionistiska utvecklingen, var sexdagarskriget 1967. För de kristna sionisterna blev det ett tydligt bevis på att Gud välsignade Israel som nation, då Israel vann en lika oväntad som överlägsen militär seger. Detta blev en berättelse som kom att anta mytiska drag i det att den beskrevs som ett så tydligt Guds ingripande. Det intressanta, men också oroväckande, med sexdagarskriget var att den kristna sionismen från och med då öppnade dörren till ett mer militant perspektiv. Jag återknyter till detta i punkten nedan om extremism.

Gunner ser alltså mycket tydligt mytiska drag i sättet att förmedla den dispensationalistiska och sionistiska synen på verkligheten, dvs dess ideologi. I slutändan handlar drivkraften, enligt Gunner, ytterst om makt och kontroll. "Den som behärskar tiden och rummet har också makt och dominans."²⁹ "Det är författarna till litteraturen om de yttersta tingen som så att säga å Guds vägnar ställer upp spelpjäserna och dirigerar spelet."³⁰ Och här ser jag en tydlig samstämmighet med Bruce Lincoln's tankar om hur ideologi/hierarki upprätthålls via berättelser och antar mytiska drag.

Mytens upprätthållande

Förutsättningen för disp-läran och den därur framväxande kristna sionismen är en stark bibeltro och betoning på bokstavlig tolkning av bibeln, men i verkligheten är tolkningarna

28 Gunner, Göran. (1996) s.241

29 Gunner, Göran. (1996) s.347

30 Gunner, Göran. (1996) s.333

högst selektiva eftersom vissa texter (ex de apokalyptiska böckerna Daniels bok och Uppenbarelseboken) blir viktigare än andra.

Det intressanta är att framväxandet av dessa hegemoniska berättelser/myter sker i ett sammanhang som ofta starkt motsätter sig mytbegreppet eftersom det ses som motsats till sanning. Sanningsbegreppet är för många evangelikaler kopplat till Guds ord och kan man därför bara motivera utifrån bibeltexten så övertrumfar det alla andra fakta. Men Amy Johnson Frykholm visar i *Rapture Culture* hur läsarna av *Left Behind* inte främst betonar bibelordet i sig, utan den "profetiska sanningen" (läs: bibelordet så som den dispensationalistiska synen tolkar det), och hur de lever i, och tolkar sin samtid utifrån, den "profetiska sanningen". Det speciella med denna "sanning" är att den hela tiden ligger i framtiden. Man lever inte i den verkligheten utan enbart i riktning mot den.³¹ Och den "profetiska sanningen" blir så viktig att upprätthålla att man är beredd att göra vissa justeringar under resans gång.

Det har skapats, i ett samspel mellan en apokalyptisk bibeltolkning och tolkningen av samtidens världshändelser, en hegemonisk förförståelse, ett givet sätt att läsa och förstå sin samtid. Alla dessa "apokalyptiska" författare och förkunnare utgår ifrån den dispensationalistiska synen och kommer alltså till texten med en förförståelse. Det poängteras ofta inom dessa sammanhang vikten av bibeltro och bokstavlig tolkning. Men man ser inte att man hela tiden tolkar texter allt annat än "bokstavligt". Allt ifrån skapandet av eskatologiska modeller till att godtyckligt välja bland olika bibelöversättningar för att hitta den som bäst bekräftar det man redan tror.

Det finns alltså en given ideologi i botten som förstärks och bekräftas genom bibelcitat och händelser i omvärlden - vilket rimmar med Lincoln's definition av myt. I och med *Left Behind*-serien och dess popularitet har disp som kulturell/religiös/politisk ideologi, d v s hegemonisk myt, stärkts. Ju oftare en berättelse berättas och ju mer tankarna sprids, desto mer inflytande får de följaktligen.

6.1.2 Myten som förändringsbenägen i samspelet mellan berättare och lyssnare

Göran Gunner ser i sin studie av kristen apokalyptisk litteratur under 1900-talet, hur spekulationerna och fiendebilderna har modifierats och reviderats från tid till tid. Redan under 1930-talet ser Gunner hur det sker "en förskjutning från att betona Kristi

31 Johnson Frykholm, Amy. *Rapture Culture...* (2004) s.131f

tillkommelse och människans uppståndelse till en politisk betoning utifrån det omgivande samhället.”³²

Och Stephen Sizer visar, i sin bok *Christian Zionism: Roadmap to Armageddon?*, hur fiendebilden hela tiden justeras för att kunna passa in i samtidens världshändelser. Från fascism till kommunism till (i vår tid) islam. De profetiska löftena man hittar i bibelordet tolkas fatalistiskt och ”tvingande” och läses in i samtidshändelser. Det profetiska bibelordet är, enligt disp, ”history rewritten”. Vilket, enligt Sizer, är precis tvärtom mot hur profetia i bibeln bör förstås. Löften och profetiska förutsägelser är alltid villkorade, och inte sällan slår det förutsagda inte in.³³

Johnson Frykholm menar att de religiösa tankegångarna formuleras och korrigeras i mötet med den samtida amerikanska kulturen. Ett exempel på korrigering är att den dispensationalistiska synen, som tidigare genomgående var antimodernistisk och motståndare till konsumtions-samhället (eftersom dispensationalister oftast fanns representerade bland ”lägre klasser” i samhället), nu i och med *Left Behind-serien* på 2000-talet anammat den teknologiska utvecklingen, och bokens huvudpersoner konsumerar, använder sig av, och är experter på högteknologi.

”We see then a ”new” Christian emerging in this fiction. No longer ostracized, alienated, and old-fashioned, the new Christian is wealthy, technologically savvy, and exerts a powerful cultural influence.”³⁴

Johnson Frykholm talar om den ”klassresa” som de amerikanska evangelikalerna gjort under senare delen av 1900-talet. Det som tidigare var främmande uppfattades då hotfullt, men nu när levnadsstandarden höjts och var och varannan person jobbar med datorer och använder sig av teknologi, uppfattas det inte längre så skrämmande.

Synen på Israel och judarna

Stephen Sizer ser tydliga förändringar i synsätt under tid. Den största och viktigaste förändringen är hur synen på Israel förändrades från att vara ett främst religiöst förhållningssätt till att bli ett mer politiskt. Tidigare såg man, inom den dispensationalistiska läran, det bibliska begreppet *Israel* som ”det judiska folket” (vilket överensstämde med den kristna Kyrkans historiska tolkning). Men nu började man tolka uttrycket *Israel* som

32 Gunner, Göran. (1996) s.144

33 Sizer, Stephen. (2004) s.186

34 Johnson Frykholm, Amy. *Rapture Culture...* (2004) s.36

gällande "den politiska nationen Israel". Tidpunkten för denna förändring var grundandet av nationen Israel 1948. Plötsligt sker något som man inte trodde skulle ske innan Kristus kom tillbaka, och kartan fick därför delvis ritas om.

Synen på judarnas frälsning har också förändrats under resans gång. Dispensationalism och kristen sionism (som jag tidigare hävdade lever i symbios) är en berättelse som berättas i nära relation till en annan mycket tydlig berättelse, nämligen den judiska sionismen med sina både religiösa och politiska drag. Och här har det visat sig finnas ett samförstånd och en vilja till kompromiss ifrån båda håll. Judarna "står ut" med den i grunden delvis antisemitiska, dispensationalistiska synen, enligt vilken majoriteten av judarna ska dödas i den sista stora striden - Harmageddon³⁵. I gengäld får de ett starkt ekonomiskt och politiskt stöd av kristna sionistiska grupper och organisationer och löfte om att de kristna inte ska försöka "omvända" judarna till kristendomen. Och det är här man ser en tydlig förändring över tid. Under tidigt 1900-tal var den gängse synen bland dispensationalister att det var genom judarnas omvändelse till Kristus som nationen Israel skulle upprättas. Vilket innebar att mission bland judar var viktig, de behövde upptäcka att Jesus är Messias. Men i och med nationen Israels bildande (utan ett synligt Guds ingripande och judarnas omvändelse) och den utveckling som senare skett, har synen modifierats hos flertalet kristna sionister. Många kristna sionister har idag alltså helt lämnat missionsperspektivet och ägnar sig enbart åt humanitärt arbete och politiskt/ekonomiskt bistånd. Och idag presenteras en modifierad berättelse, där judarna har en egen väg (vid sidan av kristendomen) och där förhoppningarna, som tidigare var kopplade till nationen Israels bildande, för många kristna sionister nu är kopplade till det tredje templets byggande. Då kommer Gud att gripa in... Det som började som en i huvudsak teologisk uppfattning har alltså förvandlats till ett, idag i grunden, politiskt ställningstagande.

Denna process stämmer överens med det som Bruce Lincoln säger angående mytens utveckling. Ideologin förhandlas, enligt Lincoln, fram i samspelet mellan berättare och lyssnare. "Ultimately, what come to be accepted as standard, proper, or hegemonic versions of myths are collective products that have been negotiated between narrators and audiences over time."³⁶

35 Sizer, Stephen (2004) s.193-199

36 Lincoln, Bruce. (1999) s.150

Stephen Sizer ger exempel på olika kristna sionistiska organisationer som har en dispensationalistisk grundsyn, men skiljer sig vad gäller mission bland judar. Två exempel är: Jews For Jesus (grundad 1973) som arbetar med mission bland judar (messiansk dispensationalism), och Bridges for Peace (grundad 1976) som menar att evangelisation/mission bland judar är fel (politisk dispensationalism).³⁷ Trenden är dock tydlig och det är den politiska dispensationalismen som dominerar inom kristen sionism idag. Och som Sizer skriver: "Conveniently, it also ensures they receive favoured status as 'christian' representatives within the state of Israel."³⁸

6.2 Kan kristen sionism betraktas som extremism?

Jag har under punkt 1.1 försökt beskriva vad jag lägger för betydelse i ordet extremism. Redan Grace Halsell, som skrev sin bok i mitten på 1980-talet, såg hur disp hade antagit militanta drag, och sexdagarskriget 1967 var, som jag skrev ovan, en avgörande orsak. Eftersom man såg Israels seger och erövringar som något som Gud bekräftade och bejakade, så präglades också gudsbilden hos många kristna sionister av det. Halsell beskriver i sin bok bland annat en turistresa till "Det heliga Landet" med en grupp kristna sionister, där hon möter attityder som är tydligt militanta och anti-palestinska. På rundresan i Israel besöks få platser som har med Jesus liv och gärning att göra, men desto fler platser som har att göra med den "profetiska sanningen" och framtiden. Halsell undrar var fredsstiftaren Jesus tog vägen, och avslutar sin bok med att spegla den högerkristna, sionistiska agendan mot Jesus fredsbudskap, där diskrepansen framgår med önskvärd tydlighet. Johnson Frykholm ställer frågan som även jag vill ställa: "While the Left Behind series clearly draws on American mythology, does any of this have any impact on actual political decisions?"³⁹

Med andra ord, påverkar den kristna sionismen, med dess dispensationalistiskt präglade verklighetsuppfattning, den amerikanska kulturen och det politiska livet i USA.

Så länge frågan omkring "den yttersta tiden" diskuteras och debatteras i ett enbart teologiskt forum så finns det, som jag ser det, inga större faror med det. I ett samhälle med

37 Sizer, Stephen. (2004) s.100f

38 Sizer, Stephen. (2004) s.143

39 Johnson Frykholm, Amy. (2004) *Rapture, revelation...* s.176

religionsfrihet och frihet att uttrycka sin åsikt så är det naturligt att olika idéer och tankar stöts och blöts. För den kristna tron, såväl som för andra religioner, är det religiösa/andliga samtalet viktigt för dess dynamik. Och så länge de religiösa och politiska perspektiven hålls isär så är dispensationalismen ett teologiskt synsätt bland många andra, om än spekulativt. Men det är när de religiösa och politiska perspektiven (i detta fall den kristna sionismen och den politiska sionismen med sin nationalism) blandas samman som dispensationens starka ideologiska och mytologiska drag kan få allvarigare följder.

Kristen sionism och amerikansk utrikespolitik och försvarspolitik

Jag har läst två arbeten som specifikt berör dessa frågor:

- Clifford A. Kiracofe, som under 11 år (1981-1992)⁴⁰ jobbade inom den amerikanska senaten, har skrivit boken *Dark Crusade: Christian Zionism and US Foreign Policy* (2009) där han tar upp ett historiskt perspektiv och visar på hur USA:s utrikespolitik tydligt har förändrats de senaste 50 åren. Han visar på, och varnar för, den starka kraft som kristen sionism är på USA:s politiska arena idag.
- Samt uppsatsen *Strategic Implications of American Millennialism* (2008), som är skriven av Major Brian L Stuckert och är en forskning vars resultat riktar sig främst till amerikansk försvarsmakt, där Stuckert vill skapa en beredskap för de faror som finns med den dispensationalistiska läran, och dess påverkan på den amerikanska kulturen/identiteten och politiken.

Kiracofe visar att redan från sent 1700-tal och in på 1800-talet byggde USA goda relationer med länderna i Mellanöstern och Nordafrika, dvs muslimvärlden. Relationerna syftade då främst till att skapa handelsfördrag och bygga upp diplomati. På 1870-talet skapades bl a ett samarbete med Egypten där USA delade med sig av militärt och tekniskt kunnande under en 10-årsperiod.⁴¹ Kiracofe menar att det var först under 1950-talet som den kristna högern (av vilka många bar med sig den dispensationalistiska läran) blev synlig och började påverka amerikansk politik. Och det är också då som en förändrad hållning gentemot Mellanöstern börjar växa fram, där en neutral hållning byts ut mot ett ensidigt stöd för Israel.

40 Källa: CV för Kiracofe på Virginia Military Institute. <http://www.vmi.edu/fswebs.aspx?tid=37359&id=37429> (2011-06-01)

41 Kiracofe, Clifford A. (2009) s.38

Det är i och med Jimmy Carters kandidering 1976 som det blir tydligt att det finns ett nytt block av röstande i USA - "den kristna högern".⁴² Och från och med 1970-talet formligen exploderar det av höger-kristna organisationer, varav flera blir starka lobbyrörelser politiskt. Efter Jimmy Carter, som var demokrat men ändå fick många kristna röster, (men som, enligt Kiracofe, fokuserade för mycket på fredsarbetet i Mellanöstern för att få behålla det stödet), kom Ronald Reagan, en övertygad dispensationalist och republikan. Och från och med 1980-talet har det republikanska partiet varit det parti som fått ett starkt stöd från de höger-kristna. Och vill man behålla det stödet är därför inte fredssträvanden i Mellanöstern en fråga som bör prioriteras. Kiracofe visar i sin genomgång av George W Bush's presidentskap hur fredsfördraget som Clinton-administrationen arbetade fram, helt ignorerades och lades åt sidan.⁴³ Det var Irak-frågan som betonades, och Bush hade hela tiden ett starkt stöd från de höger-kristna vad gällde kriget mot Irak. Irak var ju forna tiders Babylon (begreppet "Babylon" symboliserar nämligen ondskan i Johannes Uppenbarelse) och kriget blev för många kristna i USA, ett sorts modernt korståg. Därav Kiracofe's boktitel (*Dark Crusade*). Detta tar också Bruce Lincoln upp i sin bok *Holy Terrors: Thinking about Religion after September 11* (2006), där han bl a jämför tal av Bin Laden och Bush för att visa likheter i sättet att motivera sina anhängare utifrån religiösa formuleringar.⁴⁴ Kiracofe pekar på John Hagee, (ledare för Christians United for Israel och pastor i Cornerstone Church, San Antonio, Texas), som en av de mest inflytelserika kristna sionisterna idag. Kiracofe avslutar sin bok med följande beskrivning:

For a century and a half, Christian Zionism has insidiously twisted the American republic's traditional values of faith, hope and charity into delusion, fear, and war.⁴⁵

I uppsatsen *Strategic Implications of American Millennialism*, inleder Major Brian L Stuckert med att slå fast:

Today, the theological doctrines of dispensational pre-millennialism contribute significantly to American culture. This has resulted in a pervasive sense of determinism and pessimism that has significant implications for U.S. security policy around the world.⁴⁶

42 Kiracofe, Clifford A. (2009) s.142

43 Kiracofe, Clifford A. (2009) s.161

44 Lincoln, Bruce. (2006), kap 3 "Yihads, Jeremiads, and the Enemy Within"

45 Kiracofe, Clifford A. (2009) s.181

46 Stuckert, Brian L. (2008)s.iii

Military leaders charged with interpreting policy into strategy and acting on behalf of the nation on the international stage cannot afford to remain ignorant of the effects of pre-millennialism.⁴⁷

Med stort allvar visar Major Stuckert på olika följder av den dispensationalistiska synens påverkan på USA:s utrikes- och försvarspolitik. Bland annat pessimism och paranoia.⁴⁸ Pessimismen kommer av den framtidsvision som den dispensationalistiska läran ger - det blir bara värre och värre. Eventuella fredsfördrag blir i och med det ett hinder för "det ofrånkomliga". Mellanösternkonflikten är inte tänkt att den ska "lösas" på annat sätt än i det slutliga ändtids-scenariot som dispensationalismen målar upp. Och det är USA som fått en gudomlig kallelse att försvara Israel på väg mot Harmageddon.

Paranoian kommer av den övertygelse som finns hos många dispensationalister att Antikrist, den personifierade ondskan i sista tiden, ska framträda genom en global nations-sammanslutning och för en tid stifta fred. Därav kommer den misstänksamhet och det misstroende som finns gentemot globala organisationer som FN och EU. Vilket förstärker den amerikanska separatistiska kulturen och försvårar internationella kontakter. Det här är något som även Stephen Sizer tar upp i sin bok.⁴⁹

Stuckert avslutar sin forskning med orden:

As demonstrated by American history, millennialism has predisposed us toward stark absolutes, overly simplified dichotomies and a preference for revolutionary or cataclysmic change as opposed to gradual processes. In other words, American strategists tend to rely too much on broad generalizations, often incorrectly cast in terms of 'good' and 'evil', and seek the fastest resolution to any conflict rather than the most thoughtful or patient one.⁵⁰

7. Diskussion/analys

7.1 Mytbegreppet

Min erfarenhet är att begreppet myt är problematiskt för många kristna. Ofta framställs myt då som motsats till sanning, vilket det ju inte alls behöver vara. Många kristna har svårigheter med mytperspektivet, eftersom det förutsätter mänsklig inblandning när man önskar få fatt på det genuint gudomliga. Utan att fördjupa mig i bibelsyn så finns det olika sätt att se på bibelns uppenbarelse och tillkomst, där mer fundamentalistiska kristna vill se

47 Stuckert, Brian L. (2008) s.iv

48 Stuckert, Brian L. (2008) s.59

49 Sizer, Stephen. (2004) s.202

50 Stuckert, Brian L. (2008) s.61

bibeltextern som fullständigt gudomlig, medan andra ser på bibeltextern som en text, inspirerad av Gud, men uttryckt genom människors begränsade och färgade sinne. Exempelvis finns det kristna som väljer att tolka skapelseberättelsen bokstavligt, medan andra kristna ser på texten i 1 Mos som allegorisk/mytologisk. Därmed inte sagt att den upplevs mindre sann. Kontentan av texten blir, utifrån en allegorisk läsning, att man tror på Gud som Skaparen, men inte att det måste ha gått till just så som det bokstavligen uttrycks i 1 Mosebok. Man ser det alltså inte som en detaljbeskrivning, utan som en poetisk beskrivning.

När myten blir verklighet

Jag vill påstå att en verklighetsnära myt är "farligare" än en verklighetsfrämmande. Den mer "mytologiska" myten, med exempelvis grekiska halvgudar och väsen, förstår människor att läsa och tolka bildligt/allegoriskt. Därmed inte sagt att den inte kan innehålla starkt ideologiska eller samhällsomstörtande budskap. Men den verklighetsnära myten, som inte har lika tydliga "mytologiska" drag, riskerar att tolkas bokstavligt och därmed bli en hegemonisk verklighetsuppfattning/världsbild. Och eftersom kristna sionister finns i ett sammanhang där bokstavlighet uppmuntras så sväljer man hela paketet. Att betrakta den dispensationalistiska läran som "verklighetsnära" kan väl i och för sig ifrågasättas, men det som jag visat ovan angående den amerikanska separatistiska kulturen, visar ändå att många uppfattar detta framtidsscenario som högst möjligt.

7.2 Förändringsbenägenheten

En egenskap som Lincoln ger myten är alltså att den "förhandlas fram i ett samspel mellan berättare och lyssnare" (min övers.) vilket innebär att en myt förändras över tid. Den största förändringen inom den dispensationalistiska läran är just synen på judarna och Israel, som jag också visat i min undersökning.

Här finns en motsägelse inom den kristna sionismen. Eftersom den dispensationalistiska läran bygger på en bokstavlig bibeltolkning med betoning på konservativa värden, så borde den inte vara så förändringsbenägen. Den rimligaste förklaringen är att "uttolkarna"/predikanterna/ författarna i verkligheten har en högre auktoritet än bibeln själv, för de kristna sionisterna. Och det är också det som framgår i Johnson Frykholms studie *Rapture Culture*, där hon försöker förstå det genomslag som bok-serien *Left Behind* haft i

USA. Det finns en oerhört stark tilltro till den fiktiva berättelse som målas upp i bokserien, eftersom den tilltalar den uppfattning om omvärlden som många amerikaner redan bär med sig. Det blir en hegemonisk myt som delvis hämtar temat/fonden i utvalda bibeltexter, men främst grundar sig i en nationalistisk och separatistisk ideologi som präglar den amerikanska kulturen under lång tid och blommat ut under 1900-talets sista del.

Rather than seeing this kind of eschatological guessing as random, however, we need to see this way of reading the world as arising out of a coherent mythological structure. By presenting deeply rooted cultural myth in a formula story, formula fiction works to confirm readers' worldviews and resolve tensions and ambiguities in the culture.⁵¹

Tidstecken

Något som förvånar mig är att författare och förkunnare inom genren, så lätt tillåts revidera sina "tidstecken" utan att bli ifrågasatta. Till exempel så har det stora hotet mot Israel förändrats från att vara Ryssland (Sovjet) och kommunismen, till att idag vara islam. Och man menar sig ha lika starka bibelstöd nu som tidigare. Vad som helst verkar kunna motiveras, så länge det är en hotbild som appellerar till den amerikanska nationalismen och separatismen. Det är intressant att se hur Israels "fiender" hela tiden sammanfaller med USA:s hotbild. Från ett svenskt perspektiv är hotbilden från öst, som var levande under efterkrigstiden och kalla krigets dagar, inte längre så aktuell. Sverige har också anammat globaliseringen (med bl a EU) på ett helt annat sätt än USA, vilket lett till en större förståelse för andra kulturer - inte minst islam. Jag tror att detta är orsaker till att den spekulativa dispensationalismen inte gjort några framsteg utan snarare tagit steg tillbaka i vårt land. Sen kan den allmänna sekulariseringen förstås också spela in.

Hur synen på Israel förändrats visar på den vilja som finns att få den dispensationalistiska myten att överleva. De tidiga, brittiska, kristna sionisterna under första delen av 1900-talet, verkar mer har motiverats av en omsorg och oro för judarnas utsatthet i Europa. Den nyare formen av kristen sionism, har en mycket tydligare politisk agenda och placerar in Israel i det dispensationalistiska tidsschemat. Här gäller det att placera ut speljäserna inför det absolut sista partiet... Och det tankesättet präglar den politiska kristna sionismen, som ibland kan uppfattas kall och beräknande.

51 Johnson Frykholm, Amy. *Rapture Culture...* (2004) s.120

Selektiv nationalism

Cliff Kiracofe citerar från ett upprop som evangelisten och sionisten Eugene Blackstone (1841-1935) formulerade 1891, 'Blackstone Memorial', vilket över 400 betydelsefulla personer i USA skrev under:

Why not give Palestine back to them again? According to God's distribution of nations, it is their home, an inalienable possession from which they were expelled by force... Why shall not the powers which under the treaty of Berlin 1878, gave Bulgaria back to the Bulgarians and Servia back to the Servians now give Palestine back to the Jews?"⁵²

Detta är än idag en stark åsikt ibland kristna sionister, alltså att Palestina tillhör judarna. Här finns en påtaglig enögdhet, menar jag. Om man ska följa regeln att varje "folk" ska finnas i det land som "Gud fördelat dem till", ja då är det ett tydligt ifrågasättande av kolonialismen och därmed bör de engelsk-ättade amerikanerna lämna tillbaka Nordamerika till ur-amerikanerna, d v s de nordamerikanska indianerna. De var ju där först. Och vem är det som har tolkningsföreträde vad gäller att förstå Guds "fördelning av nationer"? Det blir ett omöjligt synsätt, för menar man sig bygga sitt argument på någon sorts gudomlig princip så måste det rimligtvis gälla alla.

Manligt perspektiv?

Gunner reagerar i sina avslutande reflektioner på hur få kvinnor som finns representerade inom genren apokalyptik, och frågar sig om dispensationalismen är ett utpräglat manligt perspektiv med dess politiserade makt- och krigstema? Utifrån det jag läst är jag benägen att svara ja på Gunners fråga, men detta vore ett intressant spår att forska vidare omkring.

7.3 Nationalismen - en mytens grogrund

I sin bok *Theorizing Myth* visar Lincoln hur mytbegreppet gör sin comeback i och med nationalromantiken i slutet av 1800-talet.⁵³ Främst är det Tyskland som utvecklar tanken om *Volk*, d v s att ett visst folkslag präglas av vissa egenskaper - självfallet positiva och starka egenskaper, då det gäller det egna folket. Tyskarna sökte rötter som kunde konkurrera med den romerska och grekiska kulturen. Tanken om det ariska ursprunget blev svaret, och behovet att bevara den "rena rasen", blev grogrund för nazismens systematiska utsortering och "slutliga lösning".

52 Kiracofe, Clifford A. (2009) s.66, (citat fr Ruben Fink, *America and Palestine*)

53 Lincoln, Bruce. (1999) Kap 3

Att lyfta in det här perspektivet i en uppsats som behandlar sionism, kan verka stötande, men jag vill mena att det finns nationalromantiska drag inom både judisk och kristen sionism. Att den judiska sionismen är att betrakta som nationalism kan nog inte uppfattas uppseendeväckande. Målet är ju skapandet av en "judisk" nation. Norton Mezvinsky och Israel Shahak, som stått för en intern judisk kritik gentemot den politiserade judiska sionismen, har visat på tendenser av både nationalism och rasism inom delar av den ortodoxa judiska rörelsen.⁵⁴ Men den kristna sionismen som har sitt starkaste fäste i USA, hur kan den betraktas som nationalistisk? Svaret är att i den dispensationalistiska framtidsvisionen har det judiska folket ett syfte, men det är i stort sett enbart ett *instrumentellt* syfte. Judarna ska upprätta ett stor-Israel så att slutscenariot kan börja. Så i "riggandet" av den sista akten i historien har USA en viktig roll att spela - och här kommer den amerikanska chauvinismen/nationalismen in. Amy Johnson Frykholm skriver så här i *Rapture Culture* angående bok-serien *Left Behind*:

In addition, the books can clearly be understood to be portraying a racially charged American chauvinism. White American men are the "natural" leaders of the Tribulation Force and all "others" - African Americans, Arabs, Asians, people from many nations and converts to Christianity from many faiths - submit to their leadership, sometimes in scenes of disturbing capitulation.⁵⁵

I citatet ovan handlar det om vilka som, i fictionserien *Left Behind*, leder motståndsrörelsen under "Vedermödan". I sammanhang med stark nationalism och chauvinism (en "överdriven och fanatisk patriotism"⁵⁶), oavsett politisk eller religiös riktning, finns det en given grogrund för mytbildning och jag vill mena att den kristna sionismen har sådana drag.

7.4 De extrema tendenserna

En utveckling som jag tycker mig se inom den kristna sionismen, är just hur det politiska perspektivet betonas mer och mer. Och även hur det "mänskliga" inslaget blivit större och större. Det är en sak att människor ber till en gud om att förändringar ska ske, en annan att man börjar agera aktivt för att det gudomliga skeendet ska sättas (läs: tvingas) igång. Och det är bl a här jag tycker mig se de extrema tendenserna. Där vissa tolkningar av bibeltexter och samtidshändelser blir så tongivande att grundläggande värderingar inom

54 Mezvinsky, Norton/Shahak, Israel. (1999)

55 Johnson Frykholm, Amy. *Rapture Culture...* (2004) s.178

56 "Chauvinism" på NE.se. Tillgänglig på Internet.

den kristna tron åsidosätts. Eftersom detta inte är en teologisk bearbetning av den kristna sionismen så fördjupar jag mig inte mer än så, utan påpekar bara själva problemet. Men följderna av den dispensationalistiska läran blir att själva gudsbegreppet förändras. Man skulle lite slarvigt kunna säga att en delvis gammaltestamentlig gudsbild får överrösta den nytestamentliga gudsbild man finner i Jesus undervisning och person. Fredsfursten⁵⁷ blir en krigsgud.

De mytologiska dragen gör också att ex konflikten i Mellanöstern framställs helt onyanserad, som en kamp mellan gott och ont, när det i verkligheten är en så mycket mer komplex situation.

8. Slutsats

8.1 Kristen sionism - en modern myt

Den utveckling som skett, där apokalyptiska texter från bibeln kopplas samman med samtida politiska händelser och nationen Israels handlande, är enligt mig, ett bra (fast inte positivt) exempel på en modern religiös mytbildning som i många sammanhang kommit att bli hegemonisk. Den är också ett exempel på hur religion och politik ingår symbios.

Myter uppstår ofta ur ett behov av att få kontroll/makt över historiska skeenden, eller fenomen man inte kan förklara (därav bl a alla olika skapelsemyter). Göran Gunner menar att apokalyptiken blir ett sätt för troende att bli vän med hotet och till och med dra fördelar av det. "Vi vet precis vad som kommer att hända, men efter katastrofen så blir det bra..."⁵⁸

Jag har visat hur den dispensationalistiska synen uppstod på tidigt 1800-tal, ur en religiös krissituation där man behövde hitta förklaringar till svårförståeliga skeenden i samtiden.

Och på så sätt fick katastroftänkandet ett insteg i olika kristna sammanhang.

Myten utvecklades och växte sedan vidare till att bli just det som Lincoln beskriver, en ideologi i berättande form, vilket den fiktiva romanserien *Left Behind* är ett lika aktuellt som tydligt exempel på. Jag vill påstå att kristna sionister som ofta placerar sig själva i det bokstavstroende, bibelfundamentalistiska sammanhanget och därmed ofta är starkt

57 Ett GT:ligt uttryck fr Jesaja kap 9 som, enligt både judar och kristna, syftar på den kommande Messias.

58 Gunner, Göran. (1996) s.345

negativa till mytbegreppet, utan att vara medvetna om det själva, i och med den disp synen sysslar med just mytbildning.

Det enskilt tydligaste exemplet på hur "berättelsen"/myten förändras i mötet mellan berättare och lyssnare, vilket Lincoln menar är en av mytens egenskaper, är förhållandet mellan kristna och judar. Den tidiga kristna sionismen hade en stark evangelisk betoning, där man såg judarnas frälsning genom Jesus som startskottet för den yttersta tidens händelser. Den nutida kristna sionismen har istället en stark politisk betoning och har avfärdat den evangeliska tanken till förmån för en pragmatisk lösning där judarna har sin egen väg. Vilket är ett oerhört stort avsteg rent historiskt och teologiskt.

Det finns värderingar och ställningstaganden inom den höger-kristna politiska fundamentalistiska rörelsen, där man finner många av de kristna sionisterna, som i princip innebär att man har skapat en alternativ "riktning", ja närmast en ny religion. (vilket dessa självklart inte skulle hålla med om) Men när kärleken till sin nästa byts ut mot ställningstagande mot hela folkgrupper (palestinier/araber/muslimar) och ett ensidigt stöd till en nation (Israel) som inte längre är den svaga parten i området, då är det inte längre en historisk klassisk kristen tro och bekännelse man står för.⁵⁹ Då har Jesus förvandlats från en fredsstiftare som river ner murar och står på de svagas sida - till en vapenbärande ockupant som med maktmedel bygger upp dem igen.

8.2 *Faran med kristen sionism och dess extremism*

Religionen har en förmåga att genomgå en metamorfos när den börjar vandra i maktens korridorer. Makt och religion är helt enkelt en ohelig allians. Det är när religionen står på den svages sida som den blir en positiv kraft och har förmåga att lyfta människor upp ur svåra omständigheter.

Den disp synen på framtiden är lika enkel som farlig. Det är ett mytiskt krig mellan gott och ont, utan några nyanser. Den bokstavligen bibeltolkningen, som är ett av dispensationalismens starkaste kännetecken, är en avgörande orsak till att många kristna anammar de krigiska dragen så ohämmat. Om man läser hela bibeln och alla texter på

⁵⁹ Med uttrycket "klassisk kristen tro" menar jag de teologiska grundfundament som de större kristna kyrkorna historiskt sett har bekänt sig till.

samma sätt och tolkar det man läser bokstavligt, så kan man låta en gammaltestamentlig berättelse om ett stamkrig i Andra Mosebok eller en poetisk beskrivning av hämndkänslor i en sång i Psaltaren väga lika tungt som Jesus ord i Bergspredikan i Matteusevangeliet, om att älska sina fiender och skapa fred.

Brian L Stuckert nämner två följder av den dispensationalistiska synen, nämligen *pessimism* och *paranoia*. En tredje följd, som inte Stuckert nämner men som andra författare jag har läst menar stämmer in på dispensationalismens påverkan, är *paralysering*. D v s man blir ointresserad av att reagera över orättvisor i världen, det är ju bara sådant som ska komma i allt högre grad ju närmare slutet vi kommer, enligt disp. Och miljöfrågan ska vi inte bry oss om, den här världen går ju mot sitt slut... m a o en handlingsförlamning som motiveras religiöst. Frågan omkring politisk aktion inom dispensationalismen/den kristna sionismen är komplex, menar bl a Halgren Kilde.⁶⁰ Det finns å ena sidan en ovilja till politisk handling, eftersom den här "onda världen" ska gå under ändå. Å andra sidan finns det en rätt tydlig agenda på hur slutscenariot ska se ut och som bl a den starka kristna sionistiska lobbyrörelsen i USA på bästa sätt vill förbereda för.

Så länge enstaka individer eller religiösa grupper har en dylik åsikt om världen och framtiden så är det möjligen tråkigt och inskränkt, men inte speciellt farligt. Detta är, som jag uppfattar det, dispensationalismens plats i svensk kontext. I vissa, mer slutna sammanhang kan den frodas, men det krävs en tydlig separatistisk kultur för att den ska kunna utvecklas och växa.

Men om stora delar av en nations medborgare, samt personer i ledande ställning delar den syn på framtiden som disp presenterar (som bl a Kiracofe visar är en verklighet i amerikansk kontext), ja då måste det betraktas med större allvar. Det kan t o m vara en fara för den framtida utvecklingen i världspolitiken.

Min slutsats efter att ha fördjupat mig något i frågan, är att kristen sionism i dess politiska/religiösa form kan uppfattas som extremism, och vara ett hinder för den fredliga utvecklingen i Mellanöstern och världen.

60 Halgren Kilde, Jeanne. (2004) s.64f

8.3 Personlig reflektion

I inledningen av min uppsats nämnde jag att jag även ville se detta som en "intern" kritik, dvs från någon som är en del av det "kristna sammanhanget". I och med användandet av ordet "kritik" avslöjade jag omgående min egen personliga hållning i frågan, och det har nog framgått med tydlighet var jag själv står i förhållande till den dispensationalistiska läran. Jag har mött och möter regelbundet människor med den här synen, både i kyrkliga sammanhang och i bloggvärlden. För många äldre troende är detta den enda framtidsvision man fått med sig, då den hade ett starkt genomslag, speciellt i svensk frikyrklighet, under 1950-70-talen. Därför tror många att det är en "bibliskt" grundad lära. Och disp-synen har fått ett nytt uppsving i och med bokserien *Left Behind* som sålt bra även i Sverige.

Jag ser det som högst besvärande att en så "dåligt" underbyggd teologi får leva vidare okritiserad i många kristna församlingar och rörelser, främst i USA men också i vårt land. Min uppfattning är att synen på Israel och Mellanösternfrågan har nyanserats inom svensk kristenhet de senaste 10-15 åren, men fortfarande finns det i många kristna sammanhang en hegemonisk förståelse av situationen, där man ensidigt tar ställning för Israel, färgade av den dispensationalistiska framtidsvisionen.

I min läsning har jag känt stark samhörighet med Stephen Sizer's utgångspunkt, som jag kan identifiera mig med:

My motivation for this book lies in the conviction, deeply held, that for Western Christians, especially evangelicals, to ignore or stereotype their Palestinian brothers and sisters, now threatened with extinction, is not only deeply offensive, it is surely a contradiction of our faith, and ultimately immoral before God. It is nothing less than to perpetuate the evil of the Levite in the Parable of the Good Samaritan who walked by on the other side.⁶¹

61 Sizer, Stephen. (2004) s.13 (Liknelsen om den barmhärtige samariern finns att läsa i Lukas evangelium kap 10)

9. Sammanfattning

Jag har i min uppsats fokuserat på kristen sionism, dess bakgrund och framväxt, för att kunna påvisa den tes jag hade med mig in i arbetet, nämligen att man kan se den kristna sionismen som en modern form av mytbildning. Jag har använt mig av Bruce Lincoln's definition av myt som *ideologi i berättande form*, samt hans tankar om myten som förhandlingsbar och förändringsbenägen. Jag har också ställt frågan om denna form av religiös övertygelse kan betraktas som extremism.

Min slutsats är att kristen sionism och dess övergripande lära: dispensationalism, mycket väl kan betraktas som en modern form av mytbildning utifrån de premisser som Lincoln ger. Det finns en tydlig hierarkisk ideologi i botten och berättelsen/myten anpassar sig i mötet mellan berättare och lyssnare.

Jag anser också att denna form av religiös övertygelse kan betraktas som extremism och kan få negativa följder globalt, med tanke på att denna alternativa verklighetsuppfattning har funnits och finns representerad, inte bara i de breda folklagren hos bibel-fundamentalistiska kristna rörelser i USA och övriga världen, utan också hos ledande personer inom USA:s regering och försvar.

10. Källförteckning

10.1 Tryckt material

- Gunner, Göran. *När tiden tar slut: motivförskjutningar i frikyrklig apokalyptisk tolkning av det judiska folket och staten Israel*, Diss. Uppsala: Univ. 1996
- Grenz, Stanley J. "When Do Christians Think the End Times Will Happen" i Forbes, Bruce David & Halgren Kilde, Jeanne (ed), *Rapture, Revelation, and the End Times: Exploring the Left Behind Series*, New York, Palgrave MacMillan, 2004
- Halgren Kilde, Jeanne. "How Did Left Behind's Particular Vision of the End Times Develop?" i Forbes, Bruce David & Halgren Kilde, Jeanne (ed), *Rapture, Revelation, and the End Times: Exploring the Left Behind Series*, New York, Palgrave MacMillan, 2004
- Halsell, Grace. *Prophecy and Politics: Militant Evangelists on the Road to Nuclear War*. Westport, CT: Lawrence Hill, 1986
- Hylén, Torsten. *Ḥusayn, the Mediator: A structural Analysis of the Karbalā' Drama according to Abū Ja'far Muḥammad b. Jarīr al-Ṭabarī*. (Monografi) Uppsala Universitet, 2007
- Johnson Frykholm, Amy "What Social and Political Messages Appear in the Left Behind Books?" i Forbes, Bruce David & Halgren Kilde, Jeanne (ed), *Rapture, Revelation, and the End Times: Exploring the Left Behind Series*, New York, Palgrave MacMillan, 2004
- Johnson Frykholm, Amy. *Rapture Culture: Left Behind in Evangelical America*. New York: Oxford University Press, 2004.
- Kiracofe, Clifford A. *Dark Crusade: Christian Zionism and US Foreign Policy*. London, New York, I.B Tauris & Co, 2009
- Lincoln, Bruce (1999). *Theorizing myth: narrative, ideology and scholarship*. Chicago, Illinois: University of Chicago Press
- Lincoln, Bruce (2006). *Holy Terrors: Thinking about Religion after September 11*, 2nd edition, Chicago & London: University of Chicago Press

- Mezvinsky, Norton & Shahak, Israel, *Jewish Fundamentalism in Israel*, (1999), Pluto Press
- Sizer, Stephen. *Christian Zionism: Road-Map to Armageddon?* Leicester: InterVarsity Press, 2004
- Stuckert, Brian L. *Strategic Implications of American Millennialism*, (Monograph), School of Advanced Military Studies, Fort Leavenworth, Kansas, 2008

10.2 Internetmaterial

- "Balfourdeklarationen" på NE.se. Nationalencyklopedin, Hämtad 2011-06-16
<http://www.ne.se.www.bibproxy.du.se/lang/balfourdeklarationen>
- "Chauvinism" på NE.se. Nationalencyklopedin, Hämtad 2011-06-16
<http://www.ne.se.www.bibproxy.du.se/lang/chauvinism>
- "Hegemoni" på NE.se. Nationalencyklopedin, Hämtad 2011-06-16
<http://www.ne.se.www.bibproxy.du.se/lang/hegemoni>
- Hemsidan Flammor. Hämtad 2011-06-16
<http://www.flammor.com/>
- Joachim Elsander's blogg. (www.kolportoren.com) Hämtad 2011-05-16
<http://www.kolportoren.com/2010/09/en-del-av-mina-lasare-har-blivit-over.html>
- "Kanon" på NE.se. Nationalencyklopedin, Hämtad 2011-06-16
<http://www.ne.se.www.bibproxy.du.se/lang/kanon/220743>
- Kiefer, R. "Eskatologi" på NE.se. Nationalencyklopedin, Hämtad 2011-06-16
<http://www.ne.se.www.bibproxy.du.se/lang/eskatologi>
- Kiracofe's, Clifford A, CV. Hämtad från Virginia Military Institute 2011-06-01
<http://www.vmi.edu/fswebs.aspx?tid=37359&id=37429>
- Lincoln, Bruce: Divinity Schools hemsida (Chicago), samt University of Alabama's hemsida. Hämtade 2011-03-10

<http://divinity.uchicago.edu/faculty/lincoln.shtml>

<http://www.as.ua.edu/rel/aboutrelbiolincoln.htm>

- "Millerism" på Wikipedia.org. Hämtad 2011-06-16

<http://en.wikipedia.org/wiki/Millerism>

- Persson, S. "Sionism" på NE.se. Nationalencyklopedin, Hämtad 2011-06-16

<http://www.ne.se.www.bibproxy.du.se/lang/sionism>

- Ringgren, H. "Apokalyptik" på NE.se. Nationalencyklopedin, Hämtad 2011-06-16

<http://www.ne.se.www.bibproxy.du.se/lang/apokalyptik>

- Stuckert, Brian L. *Strategic Implications of American Millennialism*, (Monograph), School of Advanced Military Studies, Fort Leavenworth, Kansas, 2008. Hämtad 2011-06-16

<http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA485511> (PDF-dok)